

Osmanlı – Venedik İlişkilerinde Bir “Tüccarın” (Abdurrahman Çelebi) Dünyası (1701-1702): Esaret, Çaresizlik ve Özgürlük

A “Merchant’s” (Abdurrahman Celebi) World in the Ottoman - Venice Relations (1701-1702):
Enslavement, Despair and Freedom

Güner DOĞAN*

Öz

18. yüzyılın hemen başından itibaren Venedik Kent Devleti'nin Akdeniz'de etkinliği giderek azalmaya başlamış ve bunun yanı sıra Hollanda, Fransa ve İngiltere gibi devletlerin ise etkinliği gün geçtikçe artmıştır. Venedik Kent Devleti'nin, her ne kadar Akdeniz'de ticari ve siyasi faaliyetleri azalsa da, işgale uğradığı 1797 yılına kadar Adriyatik'te ve Balkan topraklarında ciddi bir şekilde varlığını hissettirmiştir. Venedik Devlet Arşivi'nde ve kütüphanelerinde yer alan belgeler ve yazmalar Venediklilerin Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerine hız kesmeden devam ettiklerini bize açık bir şekilde göstermektedir. Özellikle Venedik'in siyasi temsilcisi olan Balyos'un yazdığı ve Venedik Senatosuna gönderdiği raporlar ilk etapta bizi böyle bir yorumla haklı bir şekilde götürmektedir. Bu çalışma çerçevesinde Osmanlı Devleti ile Venedik Kent Devleti arasında ticaret temelinden hareketle yüzyıllardır varlığını devam ettiren bir ilişkinin farklı bir boyutunu ortaya koymaya çalışacağız. Dönem itibarıyla ticaret beraberinde birçok riski ve özellikle esaret altına alınma riskini içinde barındırmaktadır. Osmanlı tebaasından farklı zamanlarda farklı kişiler değişik ülkelerin eline esir olarak düşmekte ve bu kişiler para karşılığında satılmakta ya da diğer esirlerle değişim yapmak için elde tutulmaktaydılar. Bu esirlerden biri de Osmanlı tebaasından Fransız kökenli, dönme Abdurrahman Çelebi'dir. İlgili kişi ticaret esnasında, Venedik – İstanbul arasında oldukça önemli bir ticaret üssü olan ve Mora yarımadasının kuzey doğusunda yer alan Nauplia'da (Anadolu) esaret altına girmiştir. Onun esaret altına alınma macerası ve kurtarılması için babasının yaptığı girişimleri Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan bir Balyos raporundan ve Osmanlıca olarak yazılmış bir mektuptan takip etmek mümkündür. Abdurrahman Çelebi'nin babası tarafından ona gönderilmek üzere kaleme alınan mektup, Çelebi'den hareketle bir esirin özgürlüğüne kavuşması için ne tür girişimlere ihtiyaç vardır sorusuna da açıklık getirmektedir. Yine, bu çalışma çerçevesinde, Abdurrahman

* Arş.Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, gunerdogan@hacettepe.edu.tr

Çelebi'nin babasının mektubunu değerlendirirken bir Osmanlı tebaasının durumunu, Venedik temsilcisi Balyos'a aracilar vasıtasıyla ulaşan bir babanın girişimini ve bu çerçevede genel olarak Osmanlı Devleti – Venedik Kent Devleti arasındaki ilişki ağının bir yönünü kurgulamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Venedik Kent Devleti, ticaret, esaret, Balyos, Anabolu (Nauplia)

Abstract

Just after the beginning of the 18th century, the City State of Venice started to lose its impact in the Mediterranean; whereas the impact of such states as the Netherlands, France and England increased each day. Even though the City State of Venice started to lose its political impact in the Mediterranean, its presence was felt in the Adriatic and the Balkans until 1797, the year when it was occupied. The documents and manuscripts in the Venice State Archives and libraries indicate that the Venetians continued their relations with the Ottoman Empire without halt. Especially the reports written and sent to the Senate of Venice by Bailo, who was the political representative of Venice, lead us to make such an inference in the first place. Within the framework of this study, we aim at presenting a different dimension of the relationship between the Ottoman Empire and the City State of Venice which was mainly based on trade, and thus continued for centuries. During that time, trade used to bring along a number of risks, particularly the risk of enslavement. People among the Ottoman subjects were being enslaved by different countries at different times and they were either sold in return for money or held in captivity in order to be exchanged for other prisoners. One of these prisoners was the converted Ottoman subject Abdurrahman Celebi, who was actually of French origin. He was enslaved during trade in Nauplia located in the northeast of Peloponnesus – which was an important trade base between Venice and Istanbul. It is possible to trace how he was enslaved and the incentives made by his father for him to be released in the Bailo report in the Venice State Archive and a letter written in Ottoman Turkish. The letter written by his father to be sent to Abdurrahman Celebi explains what kind of initiatives are required to free a slave through the case of Abdurrahman Celebi. Within the framework of this study, while we are evaluating the letter of Abdurrahman Celebi's father, we try to present the conditions of an Ottoman subject, attempts of a father who, through intermediaries, managed to reach the representative of Venice, Bailo, and within this frame an aspect of the network of the relations between the Ottoman Empire and the City State of Venice in general.

Keywords: The City State of Venice, trade, enslavement, Bailo, Nauplia (Anabolu)

Giriş

İstanbul'da dönemin “Pera Bağları” olarak adlandırılan Vigne di Pera'da ikamet eden, Venedik Kent Devleti'nin üst düzey temsilcisi Balyos, 1700 tarihinde Karlofça anlaşmasının imzalanmasından sonra kaleme aldığı bir raporda (Dispaccio¹) kendi ül-

¹ Dispaccio kelime anlamı olarak “rapor” demektir. Venedik yetkililerinin görev yaptıkları yerlerde yaşanan gelişmeleri kısa ve kimi zaman uzun metinler halinde Venedik Devleti'nin seçilmiş Meclisi yani Senato'ya göndermesi ile oluşmaktadır. Bu raporlar ilk elden bilgiler vermesi açısından, hatta resmi belgelerde yer alması pek de mümkün olmayan “dedikodu”ları da vermesi bakımından oldukça önemlidir (Battaglia, 1971, IV, s.712).

kesi için çok önemli olarak gördüğü üç ana temanın altını önemle çizmekteydi: “*Religione, Schiavi, e Commercio*” (Din, Köleler ve Ticaret)². Osmanlı Devleti ile Venedik Kent Devleti arasındaki ilişkileri belirleyen bu üç ana temanın yanına bir dördüncüsünü yine Balyos Lorenzo Soranzo’nun aynı raporda dile getirdiği ve tekrar çok önem atfettiği “*Confini*” yani sınırları da eklemek gerekmektedir. Özellikle esir düşenlerin ve iki güç arasındaki sınırların durumu hem Karlofça (1699) hem de Pasarofça (1718) anlaşmalarından sonra iki devlet arasında, hissedilir derecede çok, tartışmaya konu olmuştur. Yine, Pasarofça anlaşmasından sonra Balyos Carlo Ruzzini, yazdığı bir raporda, iki konuyu özellikle vurgulamıştır: Kölelik³ ve Sınırlar⁴.

İki Ülke İlişkilerinin Ana Teması ve Tüccar İçin Esarete Düşmenin Önemli Bir Sebebi: Ticaret

Osmanlı Devleti ile Venedik Kent Devleti arasındaki ilişkilerin başlangıç tarihini 14. yüzyılın ikinci yarısına kadar götürmek mümkündür. Venedik yöneticisi olan Doge’un (Doge) I. Murad’ın Edirne’yi fethetmesinin hemen akabinde tebriklerini sunmak için iki elçisini Padişah’a gönderdiği bilinmektedir. Bununla birlikte Venedik’e ulaşan ilk Osmanlı yetkilisinin Venedik’in ciddi rakibi olan Cenova Kent Devleti’ne karşı oluşturulmak istenen bir ittifakı görüşmek üzere Osmanlı Devleti tarafından Venedik’e gönderildiği de malumdur (Pedani, 2008a, s. 581; Fabris, 1992, ss. 159-160). Bu ilk temaslardan sonra iki devlet arasında yüzyıllardır sürecek olan bir ilişki döneminin kapıları aralanmıştır. Öncelikli olarak ekonomik düzlemde başlayan yoğun temaslar daha sonra bu maddi katalizörün de etkisiyle siyasi ve kültürel anlamda bir birlikteliğe doğru evrim kazanmıştır. Kuruluş döneminden beri Osmanlı Devleti’nin Anadolu coğrafyasında ve özellikle Balkanlarda artan hızlı ve bir o kadar başarılı gelişimi siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda iki devlet arasında yaşanan etkileşimlerin temelini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti’nin henüz beylik halinde iken karşılaştığı Venediklilerle olan teması karşılıklı çıkarların gerektirdiği devletlerarası anlaşmalara zemin hazırlamıştır. Şunun altını özellikle çizmek gerekir ki, 11. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya gelerek burayı yurt edinen Türklerin, Bizans tebaası olan değişik etnik gruplara ve dinlere bağlı yerli halk dışında karşılaştıkları Avrupalıların başında İtalyanlar gelmekteydi (Turan, 2000, ss.15-39). Bu İtalyanlardan, Pisalıları, Floransalıları, Amalfilileri ve Cenevizlileri bir kenara bırakacak olursak Venedik Kent Devleti’nin en önde geldiğini söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminden, İstanbul’un 1453 tarihinde alınmasına kadar ki dönem içinde Ege kıyıları, Karadeniz kıyıları ve Anadolu coğrafyası İtalyan Kent Devletleri için eskiden

² Balyos Lorenzo Soranzo’nun kapitülasyonlara vurgu yaparak altını önemle çizdiği gibi; “...e di esser seco a piu’ pacata discussione con che entrai nella materia delle capitulazioni e particolarmente **sopra li tre importanti punti; Religione, Schiavi, et Commercio...**” (Venedik Devlet Arşivi (ASVe), *Senato Dispacci, Costantinopoli*, busta: 164, 16 Marzo (Mart) 1700). Din, köleler (esir durumları) ve ticaret yüzyıllarca süren iki ülke ilişkilerinde önemli belirleyicilerdi.

³ “...Doppo inviata la lettera primo visir sopra li due importanti negotii delli **Confini della Dalmatia e de Schiavi**, era disposta di portar nuovi eccitamento al chiara etc.” (ASVe, *Senato Dispacci, Costantinopoli*, busta: 173, 24 Gennaio (Ocak) 1719).

⁴ Sınır tartışmaları ve genel olarak Osmanlı-Venedik sınırları hakkında bkz; Pedani, 2002; Pedani, 2007, ss. 195-214.

olduğu gibi yoğun bir ticaret bölgesiydi ve bu ticaretin bir yönünü aralarında özellikle Venedik Kent Devleti'nin egemen bir konumda olduğu Batılı tüccarların ticari faaliyetleri oluşturmaktaydı. Bu ticari faaliyetler Osmanlı Devleti ile Venedik arasında meydana gelen savaşlar haricinde⁵ çoğu zaman aksamadan devam etmiştir.

Ticaretin itici bir güç olarak ortaya çıktığı iki ülke ilişkilerinde⁶ genel olarak Akdeniz, Akdeniz'in büyük bir parçası olan Adriyatik Bölgesi ve ayrıca Balkan Yarımadası önemli iletişim noktalarıydı. Adriyatik Denizi ve bu denize kıyısı olan Balkan yarımadasındaki bölgeler karşılıklı etkileşimin temel duraklarıydı. Venedik Kent Devleti'nden yola çıkan herhangi birisinin Adriyatik'e sınırı olan Balkan coğrafyasından İstanbul'a ulaşana kadar geçmesi gereken Dalmaçya sahilindeki Split (Spalato) limanından -Mostar-Saray Bosna-Üsküp-Kocani-Edirne'ye varan bir kara yolunu takip etmesi gerekiyordu. Yine İstanbul'dan yola çıkan bir kişinin de aynı yolu tersine kat etmesi gerekirdi⁷. Bu ifade edilen yollar ticaretin ve kültürel anlamda oluşacak ilişkilerin bir hattını temsil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti ile Venedik Kent Devleti arasındaki münasebetlerin Balkan Coğrafyasının tarihini ortaya çıkarmak açısından önemli olduğunun altını çizmeliyiz.

Ticaret genel olarak iki yoldan gerçekleşiyordu: birincisi, Osmanlı limanları ile Venedik arasındaki deniz yolu⁸, ikincisi ise; Edirne-Kocani-Üsküp-Saray Bosna-Mostar

⁵ Osmanlı Devleti ile Venedik Kent Devleti arasında 1463-1479, 1499-1503, 1537-1540, 1571-1573, 1645-1669, 1684-1699, 1714-1718 yıllarında savaşlar yaşanmıştır (Pedani, 2000, s.174). İfade etmek gerekir ki, iki güç arasında yaşanan savaşlarda bile ticaretin çoğu zaman sekteye uğramadığını belirtmeliyiz. Venedikli tüccarlar savaş zamanlarında metallerini Osmanlı topraklarına sokmak için farklı ülkelerin gemilerini kullanma yoluna gitmişlerdir. Hatta kendi ürünlerini çoğu zaman, özellikle savaşın en yoğun olduğu zamanlarda, önemli bir liman olan Tripoli (Trablusgarb) limanından ilgili ülkelerin gemilerine yüklemişlerdir. Örneğin 1699 tarihine ait bir belge'ye göre; Osmanlı ile savaş halinde olan Venediklilerin ticari mallarını Osmanlı topraklarına Durazzo (Draç) gümrüğünden sokmak için Fransız ve Hollandalı tüccarlarla anlaşarak Tripoli limanından yüklemişlerdir (ASVe, *Cinque Savi Alla Mercanzia, Diversorum*, I.Serie, busta: 351, 6 Agosto (Ağustos) 1699).

⁶ İki devlet arasında yaşanan ilişkileri elbette sadece ticari boyutta görmemek gerekir. Ticareti yönlendiren siyasi ilişkilerin ve bunun yanı sıra kültürel ilişkilerin de yoğun olarak yaşandığını söylemeliyiz. Osmanlı Devleti ile Venedik arasında yaşanan ilişkilerin kültürel boyutu hakkında şu ayrıntılı çalışmaya bakılabilir; Rothmann, 2006.

⁷ Adriyatik ile İstanbul'u birbirine bağlayan yolların 18. yüzyıldaki genel durumunu görmek için, bkz; Cabanes, 2001, s. 619.

⁸ Adriyatik'te yer alan Osmanlı limanlarından en önemlisi hiç kuşku yok ki, Draç'dır (Durazzo). Bugünkü Arnavutluk sınırlarında yer alan Draç, geçmişte Osmanlı Devleti ve Venedik arasında yaşanan ilişkilerin önemli bir temas noktasıydı. Bu liman kenti sadece erken dönem için değil, 18. yüzyılda'da önemini ciddi oranda muhafaza etmiştir. İlgili yüzyılın hemen başında bu limanda Venedik Kent Devleti'nin yanında Hollanda, İngiltere ve Fransa'nın da temsilci bulundurmaya başladığını söylemeliyiz. Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, Draç'ın bulunduğu stratejik konum onun çok eski dönemlerden itibaren değerinden bir şey kaybetmemesinin önemli bir anahtarıdır. Yine biliyoruz ki, Roma İmparatorluğu zamanında inşa edilen "Via Egnatia" yolunun başlangıç noktası Draç'tır. Bu başlangıç noktasının ismi ise, belki yolun değerine istinaden, Golden Gate'dir, yani Altın Kapı. Draç'ın ekonomik değerini ve önemini gösteren ve bu gümrük noktasında yaşanan bir takım sıkıntıları anlatan belgeler için bkz; (ASVe, *Bailo a Costantinopoli, Carte Turche*, busta: 250, Rebî-ül-âhîr 1014 ; busta: 251, Şehr-i Ramazân 1031; busta: 252, Rebî-ül-evvel 1132 ; busta: 253, Zilka'de 1116; busta: 254, Safer 1132; busta: 255, Rebî-ül-evvel 1137; busta: 256, Cemâziyel-evvel 1139; busta: 257, Muharrem 1141; busta: 258, Muharrem 1158; busta: 259, Teşrîn-i evvel 1147; busta: 260, Cemâ-ziyel âhîr 1174; busta: 261, Zilka'de 1188; busta: 262, Cemâ-ziyel âhîr 1196).

üzerinden Dalmaçya sahilindeki Split (Spalato) limanına varan kara yolu. Bu kara yolu Split (Spalato) limanından sonra Adriyatik ile birlikte deniz yoluna dönüşmektedir (Turan, 1968, s. 255). Şunu belirtmek gerekir ki, Adriyatik'in kuzeyinden Zante adasına kadar olan bölümde birçok liman mevcuttur. En kuzeyde Trieste limanından⁹ güneye doğru indiğimizde Spalato (Split), Kotor, Durazzo (Draç), Dubrovnik¹⁰, Nova (Castel Nuovo), Korfu¹¹, Zante, Mora gibi önemli limanların ve temas noktalarının yer aldığını belirtmeliyiz¹².

Bu temas noktaları aynı zamanda tüccarın varış ya da hareket ediş noktalarıdır. Tüccar için faaliyette bulunduğu aktivite yani ticaret ise, beraberinde birçok riski ve elbette, aşağıda Abdurrahman Çelebi'nin başına geldiği gibi, ağırlıklı olarak esaret altına alınma ve ölüm riskini de içinde barındırmaktadır.

Abdurrahman Çelebi'nin Esareti ve Bir Babanın Çaresizliği

Seyahat esnasında ya da ticari faaliyeti gerçekleştirme sırasında bir yolcu için ya da tüccar için denizlerde en büyük tehlike hiç şüphesiz korsanlardır. Korsanların denizlerdeki baskınları neticesinde Osmanlı tüccarlarından esir düşenlerin çoğu diğer tüccarlar gibi ya mahkûm edilmektedir ya da köleleştirilmektedir¹³ (Pedani, 2008d, s. 162).

⁹ Adriyatik'in kuzeyinde bulunan Trieste Limanı önemli bir ticaret noktasıdır. Birçok Osmanlı tüccarı değişik tarihlerde mallarını bu limana getirmişlerdir. Bu tüccarlardan biri de Kıbrıs'ta pamuk ticareti yapan Osmanlı tebaasından olan Abdullah Ağa'dır. Abdullah Ağa temsilcileri vasıtasıyla (Osmanlı tüccarlarının büyük bir kısmı bugün biliyoruz ki, ticari ajanları vasıtasıyla ticaretini gerçekleştiriyordu. Dolayısıyla bu tüccarların çoğu ticari ilişkide bulunduğu ülkelere hiç uğramamışlardır. Seyyid Abdi Çavuş bunlardan birisidir. Onun hakkında ayrıntılı bir "hayat" hikâyesi için bkz; Pedani, 2008b, s. 16). Kıbrıs'tan balyalar halinde aldığı pamuğu Trieste Limanına getirmiştir. Bu ticari faaliyeti gerçekleştirirken Abdullah Ağa'nın Kıbrıs-İstanbul-Edirne ve nihayetinde Trieste hattını kullandığını görüyoruz. Bu Osmanlı tüccarının ticari eylemini görmek için bkz; ASVe, *Cinque Savi Alla Mercanzia, Diversorum*, I.Serie, busta: 363, 19 Agosto (Ağustos) 1760. Son olarak belirtmek gerekir ki, kara yolunun güvenliği, denizlerde korsan saldırılarının bilinen varlığından dolayı, deniz yolunun güvenliğine göre nispeten daha iyiydi. Bu bakımdan Cemal Kafadar'ın, "İtalyan limanlarıyla Levant arasındaki uzunca deniz rotası yerine Adriyatik'i kat eden kısa deniz yolculukları ile Balkanları kat eden kervanların birbirlerine eklenmesi yönünde yaşandı. Deniz yolunun giderek daha tehlikeli hale gelmesi, kara yolunun tercih edilmesine katkıda bulunmuştu" tespiti önemlidir (Kafadar, 1986, s. 195).

¹⁰ Dubrovnik hakkında yapılmış ayrıntılı bir çalışma için bkz; Carter, 1972.

¹¹ Kanuni Sultan Süleyman devrinde bile karadan ve denizden şiddetli hücumlara karşın alınamayan Korfu Adasının Venedik için önemi çok büyüktü. Bir anlamda bu nokta şehrin kilidi sayılıyordu (Şakiroğlu, 1983, s. 1564).

¹² İsimlerini saydığımız bu limanların her birinin önemi diğerine göre zamanla değişiklik göstermiştir. Örneğin, Draç limanının önemi bazı durumlarda yerini Spalato (Split) limanına bırakmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti ve Venedik arasında yaşanan ilişkilere göre belirlenmektedir. (Pedani, 2008b, s.14; Pedani, 2008c, s.17).

¹³ Adriyatik'te yaşanan korsanlık hakkında şu çalışmalara bakılabilir; Bracewell, 2009; Bostan, 2009; Faruqi, 2002, ss. 357-370. Ayrıca genel olarak Akdeniz'de yaşanan korsanlık faaliyetlerinin değerlendirildiği iki çalışma için bkz; Heers, 2003; Bono, 1993. Osmanlı Devleti ile Venedik arasında yaşanan birçok savaştan sonra genellikle karşılıklı ahidnâmeler kaleme alınır. Bu Ahidnâmelerde korsanlık hakkında ve korsanlığa karşı tedbir alınması hususunda mutlaka maddeler yer alırdı. Örneğin 1700 tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesinin 27. Maddesi korsanlık mevzuunda her iki ülkenin de sıkıntısının ortak olduğunu göstermektedir: Güvenli Ticaret. İlgili Ahidnâmenin tam metni için bkz; ASVe, *Senato Dispacci, Costantinopoli*, busta: 164, 4 Agosto (Ağustos) 1700. Bu Ahidnâmenin Osmanlıca metni için bkz; Başbakanlık

Dönem itibariyle Venedik Egemenliği altında bulunan Anabolu’da (Nauplia)¹⁴ esir düşen Osmanlı tebaasından Fransız kökenli, dönme Abdurrahman Çelebi hakkında Venedik Devlet Arşivi’nde (ASVe)¹⁵ bulunan bir mektupta, mektubu kaleme alan Abdurrahman Çelebi’nin babasının oğlu için dile getirdiği; “Benim oğlum neyleyeyim elimden bir şey gelmez malım yokdur ki verüb seni çıkar[ayım]...” ifadesi bu bakımdan bize Çelebi’nin esaret altında olduğuna işaret etmektedir. Abdurrahman Çelebi’nin esir düştüğü Anabolu’da ilk fetih yıllarından itibaren yoğun olarak korsan faaliyetlerinin varlığını ve bölgede yaşayan hem Müslüman ve hem de Hristiyan tebaanın çoğu zaman bu durum dolayısıyla sıkıntı içerisinde yaşadıklarını (Göyünç, 1976, ss. 462-463) dikkate aldığımızda bu esaretin bir korsan tarafından yapıldığını ciddi bir kesinlikle söyleyebiliriz.

Çelebi’nin, satılmak için ya da bedeli karşılığında serbest bırakılması için elde tutulduğu açıktır. Fakat anlaşılana kadar o ki, bu kişinin esaretten kurtulması için babasının yeteri kadar parasının olmadığı’da ortadadır. Paranın olmadığı durumda bu aşama için Abdurrahman Çelebi’nin babasının elinde, kendi ifadeleriyle *duadan gayrı bir şey* kalmamıştır¹⁶. Mektubunda *gece gündüz rahmana dua e[derek]* zaman geçirdiğini belirten Çelebi’nin babasının gönlüne bir şekilde ferahlık gelmiştir elbette; ancak gerçek ve kesin çözüm için yüzyıllardır değişmeden kalan bir işlemin Çelebi’nin babası tarafından hayata geçirilmesi gerekmektedir: Hatırı sayılır kişilerle irtibata geçmek.

Abdurrahman Çelebi’nin babasının yeteri kadar parasının olmaması ve oğlunu esaretten kurtaramaması onun bazı araçlarla, tanıdıklarla ve daha doğrusu yüksek mevki- den kişilerle veya kişiyle yakından ilişki kurmasına sebep olmuştur. Burada Venedik’in temsilcisi Balyos ile temas kurabilecek bir kişiye ihtiyaç vardır. Balyos’un Venedik’in dış temsilcisi, bir anlamda yüksek görevlerle donatılmış diplomatik yetkilisi olması ona ulaşma şansını elbette zorlaştırmaktadır. Tebaadan birinin Balyos ile temasa girmesi bu açıdan pek kolay gözüküyor. Bu bakımdan Balyos’un muhatap olacağı kişi Osmanlı Devleti’nde yüksek makamlarda görev yapan bir kişi olmalıydı. Bunu gayet iyi bilen Abdurrahman Çelebi’nin babası kendi derdinin çözümü için araya sokabileceği insanın ancak Vezîr-i a’zam olacağını tahmin etmişti. Çelebi’nin babasının Vezîr-i a’zam’a ulaşması için elinde önemli bir de fırsat vardı. Bu fırsat onun ifadeleriyle;

Osmanlı Arşivi (BOA), *Düvel-i Ecnebiye Defterleri*, 16/4. Ayrıca, Ahidnâmeler hakkında genel bilgiler için şu çalışmalara bakılabilir; Theunissen, 1998, ss. 1-698; Kaçan, 1995.

14 Venedik – İstanbul arasında oldukça önemli bir ticaret üssü olan ve Mora yarımadasının kuzey doğusunda yer alan Nauplia (Anabolu), Osmanlı Devleti ile Venedik arasında birçok defalar el değiştirmiştir. 3 Ekim 1540 yılında bir anlaşma ile Osmanlı egemenliğine giren Nauplia, 1686 yılında Venedik’in eline geçmiş ve sonra 1715 yılında tekrar Osmanlı egemenliğine girmiştir (Göyünç, 1976, ss. 461-466).

15 ASVe, *Bailo a Costantinopoli, Lettere e Carteggi*, busta: 126/1, Rebî-ül-evvel 1113.

16 Bir esirin esaretten kurtulması için ne kadar para gerekiyordu? Elbette bu soru kişiye ve zamana göre değişen bir cevabı da beraberinde getirir. 1724 yılında Korfu Adasından kaçırılan “Turco Yusuf Tambachi(?)” için kaçırana ödenen 85 Cecchini (Cecchino veya Zecchino 16. yüzyılın ikinci yarısından 18. yüzyılın sonuna kadar Venedik’te kullanılan bir para birimidir. Battaglia, 1971, s. 1064) bize bu işin normal miktarlarda ortalama bir kâr getiren eylem olduğunu gösteriyor. ASVe, *Senato Dispacci, Costantinopoli*, busta: 179, 13 Febbraio (Şubat) 1724. Ayrıca Venedik’te kullanılan paraların yıllara göre değişen değerini karşılaştırmalı bir şekilde ele alan çalışma için bkz; Gullino, 2010, ss. 328-329.

*“Benim oğlum enişteniz Ahmed Ağa esirlikten çıkub ve bu tarafa geliüb
ve.... esirlerden oturub söyleyüb yazub ve seni dahi defterden [vezir-i
a’zam hazretlerine] yazdırub ...”*

Abdurrahman Çelebi'nin eniştisi olan Ahmed Ağa, Çelebi gibi daha evvel esaret altına girmiştir ama şanslı yaver giden Ahmed Ağa bir şekilde özgürlüğüne kavuşmuştur ve bizim için daha da önemlisi onun elinde esaret altında olan kişilerin isimleri vardır. Bu isimleri not eden Ahmed Ağa “*vezir-i a’zam kapusundan ol[duğu]*“ için hatırı sayılır bir insandır ve;

*“[Ahmed Ağa]...Balyoz’a rica eyleyüb elini ayağını ovub senden ötürü
rica eyledi ve Balyoz dahi...merhamed eyleyüb ve Ahmed Ağanın hatrı
için...”*

Balyos bu ricayı kıramamış *Ahmed Ağanın hatrı için* Abdurrahman Çelebi'nin çıkarılması amacıyla kendisine *kağıd yazub* vermiştir. Çelebi'nin esaretten kurtarılması için Balyos tarafından yazılan kağıd, Çelebi'nin babasına ulaştığında sevincini Balyos için dile getirdiği “*ömrü devleti ziyade olsun*” övgüsünden çıkarmak mümkün gözüküyor.

Venedik'in Temsilcisi ve Osmanlı Devleti'ndeki Haber Kaynağı: Balyos

Venedik kolonisinin yöneticisinin adı Balyos idi. Latince “Bajus” (vâsi, koruyucu) sözcüğünden gelen bu unvan hem elçi, hem de konsolos karşılığı idi. Elçi olarak misafir bulunduğu ülke ile olan dostluğu devam ettirirdi. Konsolos olarak da vatandaşlarının bütün çıkarlarını gözeterek ticari faaliyetlerini korumak ve himaye etmek işi ile birlikte yasama ve cezalandırma hakkı da Balyos'a verilmiştir. Çok karışık meselelerin çözümü noktasında Balyos, şehir içinde faaliyet gösteren tüccarlar arasından seçilmiş, 12 kişiden oluşan bir meclise danışır¹⁷ (Coco, 1991, s. 669). Bu danışma meclisinin yardımcıla Balyos, Venedik'ten gelen emirleri uygulama, İstanbul içindeki vatandaşlar arasında meydana gelen anlaşmazlıkları çözmeye ilk mercii konumunda idi (Şakiroğlu, 1992, s. 44). Balyoslar ile maiyetleri “Casa Baiolaggia” veya “Palazzo di Venezia” diye adlandırılan kendilerine ait saraylarda ikamet ederlerdi¹⁸. Bu bina hem ikâmetgâh hem de elçilik binası olarak hizmet görürdü¹⁹ (Coco, 1991, s. 670). Balyosların görev süreleri genelde iki yıldan ibaretti ancak uzun dönemler bu görevi sürdürenlerde olmuştur (Manzonetto, 1989, s. 422; Şakiroğlu, 1992, s. 44). Daha evvel ifade ettiğimiz gibi Balyos birçok önemli görevleri yerine getiren Venedik'in üst düzey temsilcisiydi.

*“Benim oğlum Balyoz bir merhametlü devletlü adam imiş rica eyledükde
bize merhamet eyleyüb ve elem üzere olmayın hatrınız için izn çıkarub
ikrâr eyleyüb sizi bağışlarum deyu va'd eyleyüb ve kâğıd yazub ...”*

¹⁷ Ayrıca bkz; Pedani, 2008e, ss.72-73; Dursteler, 2006, ss. 23-40.

¹⁸ İstanbul'da Balyos ve yanında bulunan hizmetlilerin listesini ve onların 1723-1724 yılına ait aldıkları ücretlere dair bir örnek için bkz; ASVe, *Senato Dispacci, Costantinopoli*, busta: 178, Settembre (Eylül) 1724.

¹⁹ İstanbul'da Venediklilerin ve Venedik'i temsil edenlerin ikâmet ettikleri yerler hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz; Ağır, 2009.

Abdurrahman Çelebi'nin babasının, oğlu için araya adamlar²⁰ sokarak Balyos'a ulaşmak isteğinin, mektubun Venedik Devlet Arşivi'nden çıkmasından dolayı, başarıya ulaştığını söylemek mümkündür. Balyos hakkında dile getirdiği, “*Balyoz Bir Merhametli Devletli Adam İmiş...*” sözü onun yüz yüze görüşme imkânı olmasa da Balyos hakkında daha evvel bazı bilgiler aldığını gösteriyor. Çelebi'nin babasının Balyos'a ulaşması önemliydi. Başkaları tarafından meramı anlatılmış olsa da Balyos'un, oğlunun kurtarılması için devreye girecek olması ya da Venedik Senatosuna bir “rapor” yazması için halli için gerekiyordu. Çelebi'nin babasının devreye soktuğu kişi yani Çelebi'nin eniştesi tarafından Balyos'a yapılan *rica* Balyos'un, “...*Abdurrahman Çelebi'ye merhamet eyleyüb bağışların deyü vaad eyleyüb ve kağıd yaz [ması]*” ile sonuçlanmıştı; yani bir bakıma deyim yerindeyse Balyos tarafından işin ucundan tutulacaktı. Balyos bu işi acaba hatır gönül çerçevesinden mi gerçekleştirecekti, bilinmez ama en azından bir Balyos'un “bahşışın memleketinde elbette gözler hediyelerde olur” (Shay, 2009, s. 61). söylemini, oryantalist bir bakış açısı içerse de, doğru kabul edersek, ilgili iş için Balyos'un belli bir ücret talep ettiğini söylemek akla yatkın gözüküyor. Çelebi'nin babasının mektubunda oğluna; “...*Malım yokdur ki veriüb seni çıkar[ayım]...*” sözü doğru söylenmiş bir söz de olabilir; ama bunun yanı sıra Balyos'a kendini acındırmak isteyen bir babanın sözlerinin yazıya dökülmüş hali de olabilir. Hangisinin doğru olduğunu söylemek zor. Ancak bir gerçek var ki her çağda olduğu gibi 18. yüzyılda da kim olursa olsun esaretten kurtulmanın bir bedeli vardı.

Özgürlük

Venedik Balyosu 1702 tarihinde *Serenissimo Principe*'ye yani Venedik Doc'una yazdığı raporda bir gemide değiş tokuş yapmak amacıyla bulunan iki Türk esirinden (*due schiavi Turchi*) bahsetmektedir Balyos'a göre kaçırılan bu esirler farklı bölgelerden ele geçirilmişlerdir. O esirlerden birisi Deli Memet adında bir Osmanlı tüccarı iken, diğeri yine Osmanlı tebaasından olan tam da bizim aradığımız esire işaret etmektedir: “*Abdurachman Bei*”.

“...*dalla Ceffalonia ma che protessa bener abitate in Tine tutto che accesato a micone capitato a Rodi impiegato sopra Bastimento Turchesco d' mercantia resto esposto a ...imputate d'esser corsaro et tale imposto veniva tratenuto da Abdurachman Bei ringato Francese sopra la propria gallera in caterne. Da costui le ben mio amico ho havuto molta difficulta a far melo rilassiare e quando havevo rissolto farno reclamo*”

²⁰ Vezir gibi devletin üst düzey görevlilerinin Balyos ile doğrudan ilişkisi elbette vardı. Hatta bu ilişkiler yeri geldiğinde resmi görevlerin dışında ticari ilişkilere de bürünüyordu; “Vezirler, Venedik Balyosu vasıtasıyla kendi hususi ihtiyaçları için istediklerini Venedik'ten getirtmişler ve borçlanmışlardır. Bir defasında Ayas Paşa'nın Balyostan 30.000 akçe değerinde bir mücevher satın aldığı ve bunun karşılığında bazı haslarını teslim ettiği ve miktarları ayrı ayrı belirtilen mahsullerle mahsup ettiği [bilinmektedir]...” (Gökbilgin, 1970, s. 178). Vezir'in bizzat kendilerine verilecek hediyeleri sipariş ettiği de görülmektedir. 1722 tarihli bir mektup her ne kadar “izzetli elçi bey dostumuz vasıtasıyla Venedik'ten gelmesi sipariş olunan eşyadır” başlığını taşısa da bunun tam anlamıyla istenilen ve arzu edilen hediyeler olduğunu belirtmek gerekir (ASVe, *Senato Dispacci, Costantinopoli*, busta: 175, Maggio (Mayıs) 1722).

alla porta essendo l'arresto contro le capitulationi seguito in tempo di pace...

İstanbul'da Balyos Lorenzo Soranzo'nun 29 Aralık 1702 tarihinde kaleme aldığı bu satırlar Abdurrahman Çelebi'nin akıbetinin ne olduğuna dair bize birtakım bilgiler vermektedir. Öncelikle Balyos, Çelebi'nin serbest bırakılması konusunda çok zorlandığını itiraf etmektedir. Burada kaçırılma niyetinin ne olduğuna dair herhangi bir görüş bulamamak da belgenin devamında kaçırılma girişiminin maksadının iki durum üzerine olduğu söylenmektedir. Balyos'a göre bu kaçırılma hadisesi ya kaçırılanların para kazanma arzundan kaynaklanmaktaydı ya da esir düşenler başka diğer esirlerle değiş-tokuş için elde tutulmaktaydılar (...*con denaro o cambiamento de schiavi...*) Abdurrahman Çelebi'nin kaçırılma hadisesini elimizdeki belgeden para amaçlı olduğunu çıkarmak mümkün gözükmüyor. Şunu da ifade etmek gerekir ki, Çelebi'nin babasının oğluna ulaşması için kaleme aldığı mektupta dile getirdiği ifadeler sadece oğluna yönelik olan ifadelerdir. Bunun yanı sıra onun ailesine dair bir bilgiye rastlamıyoruz. Ancak Balyos'un raporunda esir düşen kadın ve çocuklarında varlığından şu cümlelerle haberdar olmaktadır;

“Le opposizione che egli faceva erano che fatta suddito Ottomano tenendo presentenente il domicilio la moglie, e figlioli...”

İhtimal ki bu esirler ya diğer esir olan Deli Memet'in ailesinden kişilerdi ya da Çelebi'nin, her ne kadar babası mektupta bahsetmese de, aile üyeleri idi. Tahmin yürütmek zor. Bu vesile ile Balyos'un raporunda Abdurrahman Çelebi'ye dair başka bir bilgiye de ulaşıyoruz: Kendisinin hasta olduğu bilgisine. Burada Çelebi'nin babasının neden oğlundan hiç mektup alamadığını da anlamış oluyoruz.

“Benim oğlum evvel zaman mektubunuz gelirdi sağlık haberinizi alıp yüreğim biraz rahat olurdu ve şimdi bu kadar zamandan berü bir mektubun gelmeyüb gözlerim yollarda kalmışdır.”

diyen Çelebi'nin babası, anlaşılan o ki oğlundan belirli dönemler içinde aldığı mektuplara da atfen durumun şaşkınlığını yaşamaktadır. Ancak Abdurrahman Çelebi, hem kendisi hem de sevdikleri adına hiç de iyi durumda değildir ve elbette bu durumda olması onun babasını üzecek bir mektubu kaleme almasını da olasılıkla etkilemektedir.

Abdurrahman Çelebi'nin akıbetinin ne olduğuna dair, elde bulunan belgelerin bize sağladığı sınırlı bilgilerle, verilecek net bir cevap vardır. Balyos'a göre; *“ha rissolto liberarlo”* yani o kurtulmuştur. Bunu sağlayan elbette araya giren Balyos'dur. Çelebi özgürlüğüne kavuşmuştur. 1701 yılında kaçırılan Çelebi yaklaşık olarak, Balyos'un ilgili raporu kaleme aldığı tarihi de göz önüne aldığımızda, 1702 Aralık ayında özgürlüğünü elde etmiştir.

Sonuç

“Bu kadar zamandan berü bir mektubun gelmeyüb gözlerim yollarda kalmışdır” diyerek oğluna olan hasretini dile getiren ve ona kurtulacağını devamlı telkin ederek *“elem üzere olma[masını]”* salık veren, nihayetinde oğlunu kurtarmak için elinden geleni yap-

maya çalışan, “*Dua ve niyazım budur ki Hazret-i Allah hayr ile halâs eyleyüb ber veche dünya gözüyle*” son bir kez de olsa oğluna kavuşmak isteyen Abdurrahman Çelebi'nin babasının mektubunu değerlendirirken bir Osmanlı tebaasının durumunu, Venedik'in Osmanlı Devleti nezdindeki üst düzey temsilcisi Balyos'a aracılar vasıtasıyla ulaşan bir babanın girişimini ve bu çerçevede genel olarak Osmanlı Devleti – Venedik Kent Devleti arasındaki ilişki ağının bir yönünü kurgulamaya çalıştık.

Balyos'un kaleme aldığı rapor vasıtasıyla oğlunun serbest kaldığı yönünde bilgileri ulaştığımız Çelebi'nin babasının, Vezir vasıtasıyla Balyos'dan aldığı *kâğid* sayesinde mutlu sona ulaştığını en azından Balyos hakkında dile getirdiği;

“...*bu Balyoz bir eyü adamdır umarım bunun eyyâm-ı devleti seni çıkarub ikrâr eder zira yüzü güler bir eyü adamdır bundan ileri gelür...*”

cümlelerini de referans kabul edersek, onun oğluna kavuştuğunu tahmin edebiliriz. En azından bu makalenin yazarı, “*Gece gündüz ağlamaktan gözlerimden yaş yerine kan ağlayub...*” diyen bir babanın huzur içinde yatıyor olmasını temenni ediyor.

Kaynakça

I-Yayımlanmamış Kaynaklar

Venedik Devlet Arşivi (l'Archivio di Stato di Venezia: ASVe)

Bailo a Costantinopoli, Carte Turche.

Bailo a Costantinopoli, Lettere e Carteggi.

Cinque Savi Alla Mercanzia, Diversorum.

Senato, Dispacci Ambasciatori, Costantinopoli.

İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Düvel-i Ecnebiye Defterleri, 16/4.

II-Araştırmalar

Ağır, A. (2009). *İstanbul'un eski Venedik yerleşimi ve dönüşümü*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Battaglia, S. (1971). *Grande dizionario della lingua italiana*. Torino, Cilt: I-XXI.

Bono, S. (1993). *Corsari nel Mediterraneo christiani e musulmani: fra guerra, schiavitù e commercio*. Milano: Arnold Mandadori.

Bostan, İ. (2009). *Adriyatik'te korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler: 1575-1620*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Bracewell, C. W. (2009). *16. yüzyılda Adriyatik'te korsanlık ve eşkiyalık: Senjli Uskoklar*. (M.Moralı, Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

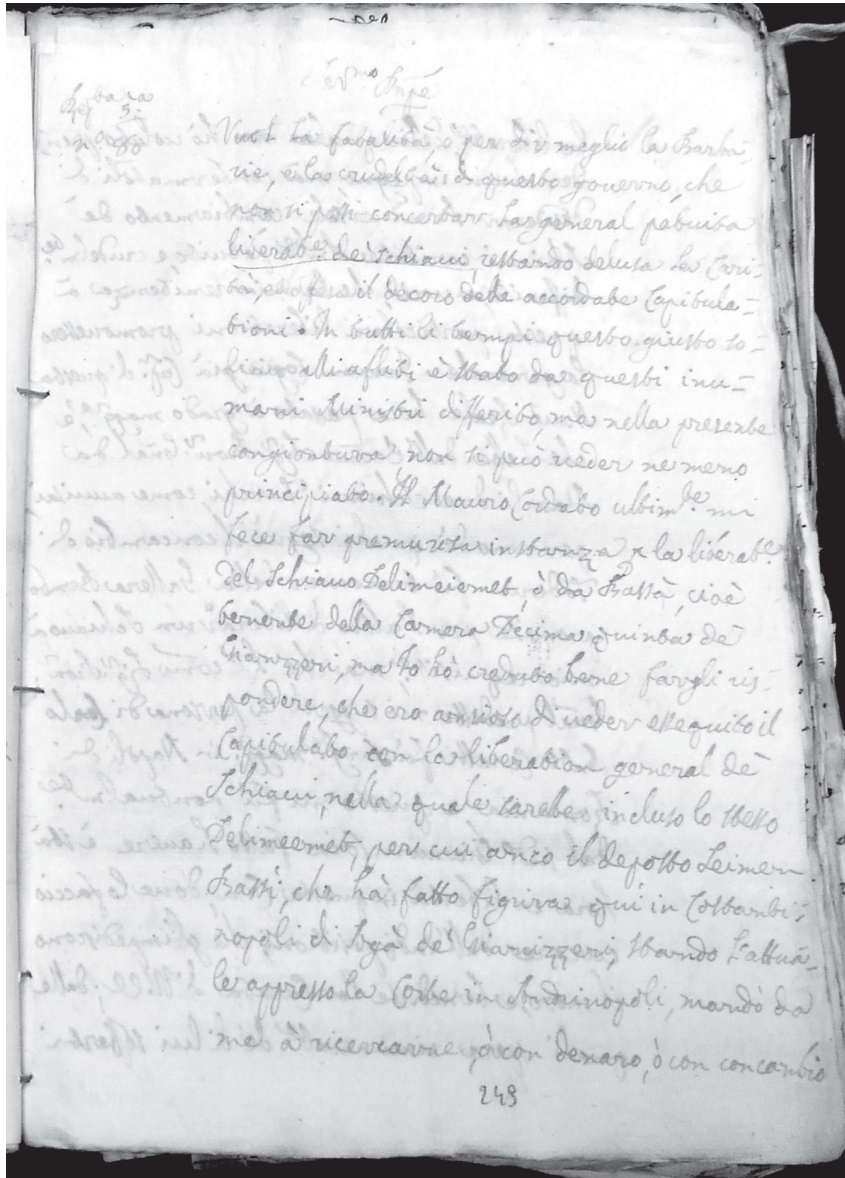
Cabanes, P. (2001). *Historie de l'adriatique: préface de jacques le goff*. Paris: Seuil.

Carter, F.W. (1972). *Dubrovnik (Ragusa), A classic city-state*. London: Seminar Press.

- Coco, C. (1991). İstanbul'daki Venedik topluluğu. *Erdem*, 7(20), 667-687.
- Dursteler, E. R. (2006). *Venetians in Constantinople: nation, identity and coexistence in the early modern mediterranean*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Fabris, A. (1992). From Adrianople to Constantinople: Venetian-Ottoman diplomatic missions. 1360-1453, *Mediterranean Historical Review*, 7/2, 159-160.
- Faroqhi, S. (2002). Ottoman views on corsairs and piracy in the Adriatic. E. Zachariadou (Ed.), *The kapudan pasha his office and his domain*, içinde, (ss.357-370). Rethymnon: Crete University Press.
- Gökbilgin, T. (1970). Yeni belgelerin ışığı altında Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlı-Venedik münasebetleri. *Kanuni Armağanı* içinde (ss. 171-186), Ankara: TTK Yayınları.
- Göyünç, N. (1976). XVIII. yüzyılda Türk idaresinde Nauplia (Anadolu) ve yapıları. *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan* içinde (ss. 461-466). Ankara: TTK Yayınları.
- Gullino, G. (2010). *Storia della Repubblica Veneta*. Brescia: La Scuola.
- Heers, J. (2003). *I Barbareschi: corsari del Mediterraneo*. Salerno: Editrice.
- Kaçan, M. (1995). *XVI. ve XVII yüzyılda Osmanlı-Venedik ahidnâmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Kafadar, C. (1986). A death in Venice (1575): Anatolian muslim merchants trading in the Serenissima. *Journal of Turkish Studies*, 9, 191-218.
- Manzonetto, F. (1989). Baili Veneziani alla sublime porta: storia e caratteristiche dell'ambasciata Veneta a Costantinopoli. 5. *Milletlerarası Türkoloji kongresi (İst. 23-28 Eylül 1985)*, *Tebliğler* içinde (ss. 421-428), Cilt: 2, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Pedani, M. P. (2000). The Ottoman Venetian frontier: 15th-18th centuries. K. Çiçek (Ed.). *The Great Ottoman-Turkish civilization* cilt: 1 içinde (ss. 171-174). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Pedani, M. P. (2002). *Dalla frontiera al confine*. Roma: Herder Editrice.
- Pedani, M. P. (2007). The border from the Ottoman point view. E. Ivetic ve D. Roksandic (Eds.). *Tolerance and intolerance on the triplex confinium: approaching the "other" on the borderlands eastern Adriatic and beyond 1500-1800* içinde (ss.195-214). Padova: Cleup.
- Pedani, M. P. (2008a). Venice. G. Agoston-B.Masters (Eds.). *Encyclopedia of the Ottoman Empire* içinde (s.581). New York.
- Pedani, M. P. (2008b). Between diplomacy and trade: Ottoman merchants in Venice". *merchants in the Ottoman Empire*, içinde (ss. 3-21), S. Faroqhi and G. Veinstein (Ed.), Peeters:Paris-Louvain-Dudley.
- Pedani, M. P. (2008c). Adriatic sea, G. Agoston-B.Masters (Eds.). *Encyclopedia of the Ottoman Empire* içinde (s.17). New York.

- Pedani, M. P. (2008d). Ottoman merchants in the Adriatic: Trade and smuggling. *Acta Histriae*, 16/1-2, 155-172.
- Pedani, M. P. (2008e). Bailo. G. Agoston-B. Masters (Ed.), *Encyclopedia of the Ottoman Empire* içinde (ss.72-73). New York.
- Rothmann, E. N. (2006). *Between Venice and İstanbul: Trans-imperial subject and cultural meditation in the early modern mediterranean*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Michigan.
- Shay, M. L. (2009). *Venedik balyoslarının bakışıyla Osmanlı İmparatorluğu: Lale devri ve sonrası (1720-1734)*. (M. Akın, Çev.), İstanbul: Özgü Yayınları.
- Şakiroğlu, M. (1983). 1503 tarihli Türk-Venedik andlaşması. *VIII. Türk Tarih Kongresi*, 3, 1559-1569.
- Şakiroğlu, M. (1992). Balyos. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 5, 44.
- Theunissen, H. P. A. (1998). Ottoman-Venetian diplomatics: the ‘ahd-names. the historical background and the development of a category of political-commercial instruments together with an annotated edition of a corpus of relevant documents. *Electronic Journal of Oriental Studies (EJOS)*, 1/2, 1-698.
- Turan, Ş. (1968). Venedik’te Türk ticaret merkezi: Fondaco dei Turchi. *Belleten*, XXXII(124-128), 247-283.
- Turan, Ş. (2000). *Türkiye-İtalya ilişkileri I: Selçuklulardan Bizans’ın sona erişine*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ek 2: Balyos Lorenzo Soranzo'nun 29 Aralık 1702 tarihinde kaleme aldığı raporun ilk sayfası²²

²² ASVe, Senato Dispacci, Costantinopoli, busta: 164, 29 Aralık 1702.